

TOLNAI GYULA

KÉT SORS, EGY CÉL. KÉT MAGYAR HADIFOGOLY HAZAJUTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI

Jelen írásomban azt kívánom bemutatni, hogy milyen új perspektívákból közelíthetünk a hadtörténetírás témái felé, illetve milyen módszerekkel lehet megvizsgálni a hadifogolytáborok történetét. Kutatásomban az oral history eszköztárát használtam fel, mely interjúk készítésére és azok feldolgozására épül. Az így nyert adatokból pedig a kutatás törzsének kialakítása volt a célom, melyet a szakirodalmi bázissal csak megerősítettem és alátámasztottam. A kutatásaim során két nagykovácsi lakossal készítettem interjút, akik készségesen álltak rendelkezésemre, és emlékezetüktől függően próbáltak minden kérdésemre választ adni. Az első interjúalanyom Biczó József nagykovácsi lakos, akivel 1944-től vettük fel a történetek fonalát.

Biczó Józsefet elmondása szerint 1944 második felében hívták be katonának Kecskeméten,¹ ez valószínűleg a Szálasi által elrendelt totális mozgószállítás előtt történhetett meg, október elején, mert ekkor Kecskemét térségét még tartották a magyar és német csapatok.² Október 28-án az augusztusban megalakult póthadosztályok egyikeként a szegedi központú 5. gyalog tábori póthadosztály egyik ezred erejű csoportja Kálmán Imre vezérőrnagy parancsára Nagykovácsi térségébe érkezett, hogy védje a várost a város helyőrségével a Kecskemét irányába támadó szovjet alakulatokkal szemben. Azonban a 3. hadsereg arcvonalát, melynek az 5. póthadosztály is részét képezte, már október 29-én több helyen áttörte a szovjet támadás.³ Ezután a megmaradt 7/II. gyalog tábori pótzászlóalj, a 9/I. gyalog tábori pótzászlóalj és 3 üteg csatlakozott Nagykovácsi védelméhez, és a város előtt védelmi vonalat alakítottak ki. Ugyanakkor november 1-re a 2. Ukrán Front két hadteste elfoglalta Kecskemétet,⁴ és így a Nagykovácsit védő német és magyar egységek 1-jén éjjel elhagyták állásaikat, ezért a város területén fegyveres ellenállás, harc nem volt.⁵ Visszavonultak a térségből, és feladták Nagykovácsi városát. Ezek

¹ *Tolnai Gyula*: Biczó Józseffel készített interjúm, 2018. 01. 18.

² A második világháború teljes története. 18. köt.: Küzdelem Magyarországot, Harcok hazai földön. Szerk. Szélinger Balázs – Tóth Marcell. Kisújszállás. 2009. 50.

³ *Babucs Zoltán – Maruzs Roland – Szabó Péter*: „Légy győzelmek tanúja...”, A kecskeméti magyar királyi „Zrínyi Miklós” 7. honvéd gyalogezred a második világháborúban. Nagykovácsi. 2008. 176.

⁴ A második világháború i.m. 51.

⁵ *Dr. Böör László*: Felszabadulásunk első napjai. Városunk Nagykovácsi 11. (1988) 17.

az alakulatok ezalatt csak kis részben érintkeztek az orosz csapatokkal a kisebb utóvédharcok során.⁶ November 2-ra Nagykőrös és térsége szovjet megszállás alá került. Azonban a front még sokáig a város közelében húzódott Budapest felé, így Nagykőrös lakossága továbbra is érezte a háború jelenlétét a csapatvonulások, a sebesültek ellátása, az üzemek hadi célokra való igénybevétele és az élelmezés biztosítása által.⁷ A városba települt szovjet katonai parancsnokság első intézkedései voltak a polgárőrség megalakíttatása november 6-án, a templom megnyitása 12-én, majd pedig a város új tanácsának összehívása november 15-én.

Visszatérve a Biczó Józseffel történetekre, fontos állomás volt a hadtörténeti események alakulásában, hogy október 9-én a kecskeméti békehelyőrségen maradt 7/1., 7/2. és 7/3. törzspótszázadokat áttelepítették az ország nyugati részébe, a Dunántúlra Lajoskomáromba⁸ az újonnan behívott tartalékosokkal, póttartalékosokkal és újoncokkal, köztük Biczó Józseffel együtt. Ezután Biczó elmondása szerint Enyingre került,⁹ ahol mint kiképzetlen újoncnak jelentkeznie kellett a gépkocsizókhöz. Ekkor már javában zajlott Budapest ostroma, 1944. december 25-re be is zárult a bekerítés külső gyűrűje Budapest körül.¹⁰ Emiatt többek között a gépkocsizó tanosztályt is kivonták onnan, egyéb helyszínek mellett egy bakonybéli kis faluba. Itt kapott Biczó egysége is kiképzést a honvédségben rendszeresített gépjárművekre, a győri gyártmányú Botond személy- és teherszállító járműre. Innen aztán a kiképzés után újévkor elszállították őket Bécs felé. Bécsből január végén, de legkésőbb február elején szállíthatták tovább őket a front közeledése miatt Prágán keresztül Riesába.¹¹ Itt tovább folytatták a gyakorlatozásukat április elejéig, amikor is Magyarország eleste után – ahogy a legtöbb esetben történt – a németek elvették a magyar egységektől a fegyvereiket. Április 27-én aztán Csehszlovákiába indították meg őket, és ekkor áthaladtak a lebombázott Drezda városán is. Biczó József is alátámasztja a tényt, miszerint az angolok gyújtó- és robbanóbombákkal szórták meg a várost 3-szor vagy 4-szer februárban, és ennek nyomait látva mondta el, hogy a város és lakossága borzalmas károkat szenvedett el. Drezda után továbbhaladva májusban átlépték a német–csehszlovák határt, és itt érte őket a háború végének híre május 9-én cseh területen. Ezt követően 2 héten belül cseh milicisták/nemzetőrök elfogták azt a körülbelül 100 fős magyar csapatot, amelybe Biczó József is tartozott. Itt fejezem be Biczó József volt honvéd történetét, a hadifogságba esésének és magának a hadifogságnak a körülményeit a hadifogolytáborokról szóló fejezetben bontom ki bővebben.

⁶ Babucs Z. – Maruzs R. – Szabó P.: „Légy győzelmek tanúja...” i. m. 176.

⁷ Dr. Böör L.: Felszabadulásunk i. m. 17.

⁸ Babucs Z. – Maruzs R. – Szabó P.: „Légy győzelmek tanúja...” i. m. 178.

⁹ Valószínűbb, hogy Lajoskomáromról van szó, szomszédos települések.

¹⁰ Ungváry Krisztián: Budapest ostroma. Bp. 2016. 57.

¹¹ Riesa egy Németország északkeleti részén található kisváros Lipcse és Drezda között.

Kindler Ferenc megpróbáltatásai a világháború alatt és után

A másik interjúalanyom, Kindler Ferenc nagykőrösi lakos a Dunántúlon egy sváb többségű községben, Vértestolnán született, sváb származású magyar volt. Ettől függetlenül ugyanúgy kellett neki is végeznie a leventeképzést a háború előtt és alatt.¹² Először Vértestolnán járt a leventefoglalkozásokra, majd 1941 októberétől Budapestre került, és onnantól kezdve itt folytatta. 1944. április 3-tól szembesült először a budapesti lakosság a szövetséges bombatámadások borzalmaival.¹³ Ezeket a bombatámadásokat Kindler Ferenc is átélte a városban. Elmondása szerint, amikor a bombatámadások már napi rendszerességűek voltak, akkor mindig délelőtt 11 óra tájban kezdődtek. Testközelből akkor tapasztalta meg még inkább a borzalmakat, amikor a csepeli ipartelepeket ért bombatámadás után leventetársaival részt vett a romok eltakarításában, ezenkívül pedig Újpest bombázásának is szemtanúja volt. Ezt követően Horthy október 15-i proklamációja alatt is Budapesten tartózkodott. Állítása szerint a fővárosban elég nagy volt a zűrzavar a proklamáció hatására. Ezután – a nagyobb biztonság érdekében – Kindler Ferenc hazatért Vértestolnára, és itt tartózkodott addig, amikor is a szovjet csapatok december 26-án az ő szülőfaluját is elfoglalták a Budapest bekerítését célzó hadművelet részeként.¹⁴ Innen ekkor már több civil el is hurcoltak az oroszok. Ezután Vértestolna felszabadult a német ellentámadásnak köszönhetően január 3-án. Az 5. SS-páncéloszred szabadította fel a falut.¹⁵ Ekkor a német csapatok kihirdették Vértestolnán – ahogy több más sváb településen is tették –, hogy a lakosságnak el kell hagynia a falut, és a legszükségesebb szállítható ingóságokkal együtt kitelepítik őket Németországba. A lakosság egyharmada elhagyta a települést, köztük a Kindler család is, és teherautókkal vagy bevagonírozva vonattal elindultak Németország felé. Csehszlovákiában a fiatal fiúkat, köztük Kindlert is leszedték a vonatról, és munkaszolgálatosként katonai szolgálatba helyezték, emellett fegyveres katonai kiképzést kaptak január közepétől március végéig a német hadsereg, a Wehrmacht kötelékében. Ezután Kindler egységét a csehszlovákiai Chebbe (az interjúalany Egerként¹⁶ említi¹⁷) szállították, ahol már a front- és arcvonalszolgálatra készítették fel őket. A következő útirány Drezda volt április elején, és a várostól délre az egységüknek ki kellett építenie egy védelmi állást. Itt lövészgödröket ástak egymástól bizonyos távolságra,¹⁸ és ezekben a gödrökben 2-3 katona tartózkodott egyszerre. Kindler Ferenc elmondása szerint az állásokat még Hitler

¹² *Tolnai Gyula*: Kindler Ferencsel készített interjúm. 2018. 02. 14.

¹³ A második világháború i.m. 40.

¹⁴ A második világháború i.m. 56.

¹⁵ A második világháború i.m. 58.

¹⁶ Eger a település német neve volt a Cseh–Morva Protektorátusban.

¹⁷ *Tolnai Gy.*: Kindler i.m.

¹⁸ 20–30 méternyire az interjúalany elmondása szerint.

öngyilkossága, azaz 1945. április 30-a után is tartották. Ez könnyen lehetséges, ugyanis annak ellenére, hogy ekkoriban már a szovjet csapatok rég körülzárták Berlint, a Vörös Hadsereg főbb hadműveleti csapásai több német sereget is elkerültek, ezek egy része egészen május 8-ig, a kapituláció napjáig tartotta magát védelmi állásaiban. Mindenesetre az orosz csapatok végül áprilisban megtámadták az ő állásaikat is gyalogsággal és páncélosokkal. A páncélosok ellen nem tudtak hatékonyan védekezni, a háború ezen szakaszában már nem rendelkeztek sem páncéltörő lövegekkel, sem pedig páncélöklökkel, így az alakulat végül menekülőre fogta a közeli erdő irányába. Innentől kezdve Kindler Ferencék végig menekültek a britek és amerikaiak felé, mert az volt a céljuk, hogy elkerüljék az orosz hadifogságot. Idézem: „az orosz front elől menekültünk”.¹⁹ Végül sikerült elérniük az angol megszállási zónát, és brit hadifogságba estek a Cseh–Morva Protektorátus területén Karlsbadnál (Karlovy Vary), amely napjainkban egy cseh város Drezdától délnyugatra. Itt a britek májusban átadták a magyar hadifoglyokat a Vörös Hadseregnek, akik Prágába szállították őket. Itt tartottak egy rövid pihenőt, ami alatt Kindler Ferencnek és 2 barátjának kalandos módon sikerült megszöknie a Szovjetunióba tartó vonatról. Ezt követően sikerült feljutniuk egy Budapestre tartó vonatra, és így kerültek haza a háború befejezését követően Magyarországra. Ezután az interjúalany Budapestről egyenesen hazament a szülőfalujába, Vértestolnára, ahol azzal kellett szembesülnie, hogy a németeket és ezzel összefüggésben a svábokat (magyarországi németeket) is kollektívan bűnösnek nyilvánították, és a szülőházat – amelyben Kindler Ferenc felnőtt – a politikai vezetés elvette, és egy másik családnak adta. Ezen meghurcolások ellenére Kindler Magyarországon maradt, és pár évvel később Nagykőrösre jött tanárnak, majd nyugdíjazásáig ezt a munkát végezte a városban.

A csehszlovákiai hadifogolytáborok egy nagykőrösi szemével

Biczó Józsefet, miután katonatársaival Csehszlovákia északi részén a német határhoz közel elfogták, elsőnek a Pacov városa²⁰ melletti ideiglenes hadifogolytáborba zárták be. Emlékezete szerint ebben a táborban kb. 30.000 hadifogoly volt, németek, olaszok és magyarok vegyesen. Ezeket a tényeket Ernst Helmut Segschneider is alátámasztja, a *Der erste Nachkriegssommer im sowjetischen Kriegsgefangenen lager, Pacov bei Prag. Bericht eines Zeugen von Ort c.* fejezetében, ahol többek között ő is leírja, hogy 30.000 hadifogoly tartózkodott ebben a gyűjtőtáborban.²¹ A tábor kerítés vette körül, és géppisztolyos őrtornyokkal őrizték, ezen

¹⁹ Tolnai Gy.: Kindler i.m.

²⁰ Prágától délkeletre található csehszlovák város.

²¹ Ruth E. Mohrmann – Volker Rodekamp – Dietmar Sauermann: *Volkskunde im Spannungsfeld zwischen Universität und Museum: Festschrift für Hinrich Siuts zum 65. Geburtstag.* Münster. 1997. 460.

felül pedig még kutyás őrökkel. Az őrök a Vörös Hadsereg erre a feladatra beosztott katonái voltak. Az itteni hadifogolytáborban a magyarok 1945 nyaráig tartózkodtak, majd nyáron átszállították őket Biczó József szerint egy Németski Brod vagy Nesbrod nevű településen található hadifogolytáborba. Valószínűleg azért hívták így a magyarok ezt a helyet, mert a németek a Cseh–Morva Protektorátus létrehozása után elnevezték a települést Deutsch Brodnak, és 1940-ben létrehoztak itt egy kisebb átnevelőtábor.²² A település cseh neve egyébként Havlíčkův Brod, amelyet vissza is nyert 1945-ben. Nem példa nélküli, hogy a szovjetek volt német koncentrációs és munkatáborokból hadifogolytáborokat csináltak, ez történt Auschwitzcal, és ez történt Havlíčkův Broddal is. Ebben a hadifogolytáborban már csak és kizárólag magyar hadifoglyokat tartottak. Ennek az őrzését is szovjet katonák végezték, és Biczó József érdekességként azt is hozzáfűzte, hogy ha egy orosz tiszt bejött hozzájuk, minden fegyverét le kellett adnia a portán, nehogy a foglyok megszerezzék tőle. A Havlíčkův Brod-i hadifogolytáborból a magyarokat vonattal vitték tovább egy Brno melletti táborba. Brno a cseh–szlovák határ közelében található, így Biczó József és a többi magyar már egyre közelebb került a hazajutáshoz. A brnói hadifogolytáborról Esztergály Gyula is említést tesz²³ visszaemlékezésében, itt Brno gyűjtőtáboroként szerepel, ahonnan később a hadifoglyokat Szibériába vitték. Szerencsés módon végül ebből a hadifogolytáborból hazaengedték a Biczó Józseffel egy körletben lévő magyarokat 1945 vége felé. Biczó József visszaemlékezése alapján gyalog jöttek Brnótól egészen Hegyeshalomig orosz katonai kísérettel, elmondása szerint ez legalább 5 napig tartott. A csehszlovák–magyar határon magyar karhatalmisták vették át a hadifoglyok kísérését. Innen Biczóék Székesfehérvárra értek, ahol orosz tisztektől elbocsájtó leveleket kaptak. Ezután Biczó József kisebb kitérővel, de végül szerencsésen hazatért Nagykőrösre 1946 januárjában.

Véleményem szerint ennek a két párhuzamos sorsnak a vizsgálata további lehetőségeket rejt magában. A hadifogolytáborok bemutatásának ilyen perspektívából történő vizsgálata alapján nem csak még emberközpontúbbá tesszük a kutatás tárgyát, de a sorsukon keresztül bemutathatjuk azt is, milyen folyamat és útvonal eredményeképpen kerültek el magyar katonák a háború végén a csehszlovákiai gyűjtőtáborokba és onnan vissza Magyarországra vagy rosszabb esetben a Szovjetunióba. Az így elkészített interjúk lehetőséget adnak arra is, hogy rekonstruálhassuk a hadifoglyok mindennapjait és elhelyezésük körülményeit is. A továbbiakban még az általam elkészített két interjú kívánom bemutatni szó szerinti közlésben.

²² Ian Baxter: *Images of War, Nazi Concentration Camp Commandants 1933–1945*. Barnsley. 2014. 128.

²³ Szijj Jolán – Papp Tibor: *Hadifoglyok írnak. Hadifogolysors a második világháborúban*. Bp. 1999. 23.

TOLNAI GYULA: BICZÓ JÓZSEF VOLT HONVÉDDEL
KÉSZÍTETT INTERJÚM, 2018. 01. 18.:

Mesélne nekem a háború előtti életéről? A gyermekkoráról, iskoláról egyebekről?
1923. április 7-én születtem Nagykőrösön (tehát most fogom majd betölteni a 95. életévet). Nemesi felmenőkkel rendelkező családból származom. Édesapám villanyszerelő volt, Isten nyugosztalja, de nagy műhelyt vezetett a nagykőrösi Postapalotában. Édesanyám háztartásbeli, és elvált apámtól, amikor még csak 13 éves voltam. Református polgári fiúiskolában tanultam, az iskolánk igazgatója vitéz Torma Gábor volt. Miután itt végeztem, a helyi református gimnáziumban tanultam, majd édesapám műhelyében inaskodtam 2 évig. Ez alatt az idő alatt 1939-től kezdve besoroztak leventének, és katonai kiképzést kaptam. Összesen 400 levente volt Nagykőrösön, ha jól emlékszem, és ekkor ebből 85 gimnáziumi volt.

Ha megkérem, beszélne nekem a leventekorszakról?

Hát igen, az végigkísért minden fiatal. A leventerendszer. Minden velem egykorú haverom levente volt.

Mikor sorozták be katonának és hogyan? Mikor került el Nagykőrösről?

Hogy is kezdődött, atyáuristen. Mert egyszer behívtak, aztán rá egy pár napra váratlanul, sőt még aznap lehívtak az irodába, mert fönt voltunk a körletünkbe, kőrösi gyerökök együtt voltunk ott. Aztán egyszer csak jött egy szakaszvezető, hogy: Biczó, jöjjön le az irodába. Lemegyek egy hatalmas nagy terembe, 20 méteres asztal, őrmesterek ültek ott sorba, mert akkor voltak a nagy besorozások. Ez 1944 végén volt. És akkor odaintett magához az egyik koma, és azt mondta nekem, hogy maga az Isten kegyeltje, erre kérdeztem tőle, hogy hogyhogy. Azt kaptam válaszul, hogy itt van egy leszerelő levél, elmehet haza. Aznap, amikor behívtak, már le is szereltek, alig pár órát töltöttem bent Kecskeméten a laktanyában. Szóltak, hogy tűnjek el, meg ne gondolják magukat. Szóval hátra arc, aztán nyomás ki a vasútállomásra. Na aztán persze vonat nem jött, csak nagyon soká. Elindultam gyalog Kecskemétről. Aztán ahogy ballagtam, egy öreg paraszt bácsika fölvetett egy szekérre. Félúton elvitt, de után le kellett egy tanyába neki térni, úgyhogy onnan gyalog jöttem haza, 5 órára értem haza. Nagy katonaláda a hátamon, én meg mentem a városba, aztán hazaértem, apám meg el volt ájulva, kérdezte, hogy hát veled meg mi van. Én meg mondtam neki, hogy hát nem kellett, kiszuperáltak. Egyébként Kecskemétre a páncélosokhoz hívtak be bennünket. Mikor katonasor előtt álltam, mindig attól féltem, hogy nehogy a páncélosokhoz vagy

a huszárokhoz hívjanak be, mert a lótól is féltém, meg a páncélost is tudtam, hogy milyen veszélyes dolog. Hát rittig a páncélosokhoz hívtak be. Na de miután leszereltek, másnap már be is álltam apám műhelyébe, mert ott voltam ilyen suttyó segéd már akkor. Apámnak a műhelyébe. Az öreg Postapalotában volt a műhelyünk. Aztán itthon voltam 2-3 hétig. Aztán egyik nap összefutottam az egyik levente parancsnokkal. Azt hiszem, a Mátyus Sanyi bácsi volt az. Kérdezte, hogy mi a fene van veled, Biczókám. Hát, mondom, nem kellett, kiutáltak a hadseregből. Ahogy bevonultam, már pár óra múlva adták a leszerelő levelet. Hát a fene egye meg, amúgy lehet, hogy egyből intézkedett a szegény öreg, mert másnap vagy harmadnap behívtak rendes katonai behívóval. Na akkor újra behívtak, de behívták az összes nagykőrösi leventét. Vagy 200 embert.

De ez még mindig 1944?

Igen, ez akkor még 44-be volt, 44 végén. Na akkor behívták az összes nagykőrösi leventét, sorakozó a kultúrháznál, aztán gyalog neki a Dunának. Már pontosan nem tudom megmondani, hol is keltünk át a Dunán, de Enyingre mentünk gyalog Nagykőrösről. Tíz napi gyalogút volt. Enyingen aztán sorakozó a főtéren. A főtiszték mondták, hogy lehet választani, ki hova akar menni. Lehetett menni gépkocsizó tanosztályba vagy a gyalogsághoz, de a legtöbb gyerek a gépkocsizó tanosztályhoz jelentkezett, mint én is. Aztán akkor ezeket a gépkocsizó tanosztályosokat – sorakozó –, aztán onnan Enyingről feltettek minket vonatra, aztán onnan vittek minket egy sváb faluba a Bakonyba. Ez a gépkocsizó tanosztály egy budapesti tanosztály volt tulajdonképpen, de ahogy közeledett a front, áthelyezték ide a Dunántúlra. Itt aztán rögtön beöltöztettek bennünket katonai egyenruhába, mert eddig civilbe voltunk. Ezután beosztottak mindenkit bizonyos századokba, de a fene tudja, hogy hány százan voltunk, sokan voltunk nagyon. Na aztán ebben a faluban elkezdték a gyalogsági kiképzést, utána meg a gépkocsizó kiképzést. A gyalogsági kiképzés, az kb. olyan 3 hétig tartott, ezt minden bevonult gyerekkel végig csináltatták annak idejében. Ez ilyen alapkiképzés volt, amit el kellett mindenkinek végeznie. Aztán a gyalogsági kiképzés után jött a gépkocsizó. Botondok voltak a hadseregnek a rendszeresített teherautószabványai. Győri gyártmányú autók voltak, nagyon masszívak voltak. Na aztán oda osztottak be bennünket, egy autós mérnök volt a százados, nagyon fain gyerek volt. Az tanította a műszaki dolgokat. Ez eltartott 1-2 hónapig ugye, mert elméleti tanfolyamok voltak, utána meg gyakorlati, vezetni kellett. Még hozzá kétféle Botond volt: volt jobbáltós, meg volt balváltós. Rossz volt átváltani nagyon egyik után a másikra. Aki balkezes volt, az járt jól. Na aztán megtanultuk mind a két típust vezetni. Majdnem behajtottam egyszer az árokba a Botonddal, hajszálon múlt, hogy nem. Azt az oktatók meg őrmesterek voltak, és egy marha nagy csavarhúzó volt a kezükben. Ha rosszul kapcsoltuk a sebváltót, rávágott a csavarhúzóval a kezünkre. Ilyen betyárok voltak. Aztán kitanultuk az autóvezetést. Sokáig

nem kellett csinálnunk semmit, de december 31-én elhangzott a parancsszó: „Sorakozó! Gyerünk a vasútállomásra!” Meg sem álltunk Bécsig. Akkor szorongatták a ruszlik a Duna–Tisza közét. Bécsben jól jártunk, mert a németek a német kosztot adták, a magyarok pedig a magyart. Ez egy másodosztályú hadsereg volt, első osztályú a pilóták voltak. A gépkocsizók voltak a másodosztályúak. Ott újra megkaptuk a gyalogsági kiképzést – már akkor január volt, térdig érő hóval. Elvittek bennünket, feltettek a vonatra, és Prágán keresztül ki Csehszlovákiából. Az Elba partján vonultunk fel Drezda felett, 60 kilométerre Riesának. Betelepítettek egy ugyanolyan színházterembe, mint a mienk [Nagykőrösön], itt voltunk körülbelül 3-400-an. Újra elkezdtek a gyalogsági kiképzést, ez hetekig eltartott. Ezután megint gépkocsizó tanfolyamon vettünk részt. Ez hetekig vagy hónapokig is eltartott. Nem volt semmi dolgunk ott. A németek nem szóltak hozzánk. Érdekes volt, amikor Magyarország végleg elesett, amikor az oroszok kiszorították a németeket, akkor bejöttek hozzánk a német tisztek, elvették az összes fegyvert tőlünk, mert volt például karabélyunk (a tisztek pisztolyait meghagyták), kézfegyvereket, mindent elvittek. Nem volt semmi fegyver nálunk. Hadifogolynak minősítettek bennünket. De nem voltunk azok, hiszen tovább csináltuk a gyalogsági képzést és az autózóvezetést. Így január, február, március, április hónapokat ott töltöttük ilyen körülmények között. Április 27-én felsorakoztattak minket, és ismét Csehszlovákia felé mentünk. Az Elba partján vonultunk Drezdán keresztül. Drezda teljesen le volt bombázva. A cseh határon ért bennünket a május 9-ei háború.

Drezdán is keresztülhaladt a hadosztályuk?

Persze, útba esett. Először gyújtóbombákkal, majd robbanóbombákkal szórták meg 3-szor-4-szer a várost az angolok minden indok nélkül. Akkorra az oroszok már pár száz kilométerre voltak az Elbától, már annyira se. Ott az amerikai hadsereggel találkoztak, ez egy legendás történelmi esemény volt. Fényképek is készültek róla, valahol megvannak.

Április 27-én megindultunk Csehszlovákia felé ismét. A cseh határ akkor már nagyon közel volt. Valamilyen német faluban voltunk napokig. Május 9-én indultunk meg Csehszlovákiába. Pár nap múlva átléptük a cseh határt.

Itt már hazafele jöttek, Magyarországra?

Azért indultunk el, igen. Persze nem lett belőle semmi. Szabadon voltunk Csehországban, és amikor eljött május 9-e, a béke napja, akkor az egész osztály felbomlott. Mindenki ment, amerre lakott. Körülbelül százan együtt maradtunk, mert mindannyian a Duna–Tisza közti városokban laktunk. Akik Debrecen környékén laktak, azok abba a csoportba verődve indultak el. Elindultunk, és amikor beértünk Csehszlovákiába, ott egy vagy két hét múlva karszalagos cseh nemzetőrök géppisztollyal felfegyverkezve felsorakoztatott minket, és faluról falura egymásnak adtak át minket Csehszlovákián belül. Megkerültük Pozsonyt,

egy kis kerülővel. Levittek minket egészen Pacovba. Ez egy hatalmas lager volt, tele német hadifogollyal, körülbelül 30.000-en lehettek. Ide söpörtek be minket, száz magyart. Építettünk magunknak egy bunkert, de másnap elvették a németek. Földkupacokban aludtunk. Lehántottuk a nyírfáról a kérgét, és azzal burkoltuk be a tetőt.

Ezeket a hadifogolytáborokat már oroszok őrizték?

Igen, géppisztolyos őrtornyokkal őrizték, amiből minden sarkon volt egy. Kuttyákat is alkalmaztak.

Milyenek voltak a körülmények?

Ételünk még volt, amit vittünk magunkkal. A benzineshordó ketté volt vágva, az volt a kondér. Abba főztek, de ki volt mosva rendesen. Minden nap megkaptuk a 60 dekagrammos cipónkat, néha kis kocka margarint és gyümölcsöt is kaptunk. Mindig éhesek voltunk, de mindig annyit adtak, hogy éhen nem haltunk. Pacovba „üdültünk” három hónapig. Ez már 1945 nyarán volt. Később vonatra tettek minket, a németeket nem. Nációnként szétválogatták az embereket. Voltak ott románok is például. Még Csehszlovákián belül elvittek minket Desbrodba (Németszkibrod/Német brod), ami Magyarország felé keletre volt. Ott megint egy hónapot voltunk. Ott egy olyan láger volt, amiben tíz darab egyforma emeletes épület volt. Eredetileg szanatóriumnak építették. Ott már csak magyarok voltak, és szintén az oroszok őriztek minket. Nem volt szabad bejönniük a láger területére, vagy ha bejöttek, a pisztolyt kint kellett hagyniuk a portán.

A pacovi lágerben a németek építettek egy pavilont, és gyönyörű képzőművészeti kiállítást rendeztek benne. Rengetek képzőművész, szobrász, festőművész volt közöttük. Ez Pacovban volt. Utána mentünk Dezsrodba. Ott talán 1-2 hónapig voltunk, nem sokáig. Innen Brnába mentünk tovább vonattal. Brno a csehszlovák határon volt akkor. Ott megint csak 2-3 hónapot töltöttünk. Az már magyar láger volt, onnan a németek már eltűntek. Valószínűleg kivitték őket a Szovjetunióba, habár nem lehetett kivinni őket a háború után. Volt egy nagyon érdekes jelenet. Egyszer összeszedték még a pacovi lágerben az összes mérnököt, technikust, vagy 60-80 embert. Utána elindították őket gyalog, de Brnában lekapcsolták a csapatot, mert ott volt egy nemzetközi ellenőrző bizottság. Ez amerikai, angol, francia, német tisztekből állt össze. Végül is vissza kellett fordulniuk. Egy hét múlva láttuk, hogy jön be a táborba ez a csapat. Megkérdeztük tőlük németül, hogy mi történt. Azt mondta, hogy Brnában lekapcsolták a társaságot, és vissza kell fordulnunk. Ez még Pacovban volt. Brnában sem kellett dolgoznunk. Szerencsére sehol sem dolgoztattak bennünket. Itt szintén pár hétig voltunk, majd felsorakoztattak, jött egy zsidó főtörzsőrmester egyenruhában innen Magyarországról. Le kellett vennünk a felsőnket, és megnézte mindenkinek a hónalját. Tudniillik, ha valaki SS tiszt volt, a vércsoportja oda volt feltetoválni. Közöttünk is volt két fiú, de őket nem vették

észre. Ők sváb magyarok voltak. Hazajöttek velünk ők is, itthon pedig senki nem árulta el. Brnóból végül gyalog indultunk haza Magyarországra. 2000 magyar. Ötnapi gyalogút vezetett Brnóból Hegyeshalomig. Erdőszélen vagy útszélen aludtunk, mikor hol ért minket az éjszaka. Reggel ötkor indulás, és este nyolcig meneteltünk. A 2000 magyart nyolc orosz katona kísért. Ők is jöttek velünk gyalog, Hegyeshalomnál átadtak minket Lenin-sapkás, géppisztolyos fiatalembereknek. Magyaroknak, a Lenin-fiúknak. Ők őriztek minket azontúl. Rosszabbak voltak, mint az oroszok, de ők sosem bántottak senkit. A Lenin-fiúk föltek minket a vonatra, és bevitték Hegyeshalomra. Onnan az egész csapatot továbbvitték Székesfehérvárra egy hatalmas szétlőtt tüzéségi laktanyába. Amikor főztük a megmaradt zöldségeinket, ezek a fiúk, akik őriztek minket, odajöttek, és felrúgták az edényeinket. Egyszer, mikor vándoroltunk, amikor még a cseh nemzetőrség kísért minket, jött egy kozák lóháton, és mondta, hogy nyugodtan maradjunk ott, de ha egyikünknel is fegyvert talál, agyonlövi. Elment, és fél óra múlva visszajött két hatalmas kenyérrel. Nekünk hozta, hogy együk meg. Ha orosz tábor mellé kerültünk, mindig megetettek minket.

A hadifogolytáborban egy nap hányszor kaptak enni?

Kaptunk egy kevés reggelit, és mindig kiadták a bucit. Ezen kívül ebéd mindig volt, de vacsora sosem. A csehek minden héten szombaton vagy vasárnap Pacovban is és Desbrodban is megszámláltak minket. Ott még 30.000 ember volt, ez egy napi munkát jelentett. Pacovban, amikor jöttek az oroszok, furkósbottal kihajtottak minket az országútra, és ötös sorokba rendeződtünk. Így könnyebb volt minket megszámlolni. Az út mentén bódék voltak, amikben ott könyököltek az orosz őrmesterek, ők számláltak minket. Székesfehérvárra egyszer bejött három magasrangú orosz tiszt. Akik hallották, azok mondták el nekünk: azt kérdezték a tisztek, hogy mit keresnek még itt a hadifoglyok, miért nem engedik a magyarok haza őket. Kiderült: az oroszok személy szerint mindenkinek adtak elbocsájtó levelet, de nem adták oda. Kiderült, hogy elhagyták 30.000 ember papírját. A tisztek így elmentek, de három nap múlva visszajöttek új listával. Minden embernek írtak egy elbocsájtó levelet.

Név szerint?

Én úgy emlékszem igen, mert ha elkapnak minket út közben ellenőrizni, akkor visszavitték volna. Elláttak minket a levelekkel, s akkor el is mehettünk haza. Ez a három tiszt azt mondta, hogy azonnal hagyják el a lágert. El is indultunk, én felültem a vonatra, bejöttem Budapestre, mert ott élt anyám. Ő viszont épp Nagymaroson volt, így felültem a vonatra – katonaruhában voltam persze –, és ha valahol megállt a vonat, mindig ugrottak fel orosz katonák, de rám sem néztek. Egy vagonban ültem a Nagymarosra tartó civilekkel, fizetni sem kellett. Viszont mindenkitől elvették az óráját. Én haza tudtam hozni az enyémet, pedig mindig megmotoztak az orosz katonák. Az órát el tudtam dugni a hatalmas katonai

bakancsomban, a mutatóit pedig a könyveimbe rejtettem el. Azóta legendássá vált ez az óra, a katonatársaimmal, ha az utcán összefutottam, mindig megkérdezték, hogy megvan-e még.

Voltak a katonák között barátai is hazafele?

Persze voltak, meg hát mindenkit tegeztünk, csak a tiszteket nem. Azt hiszem összesen 4 hónapot voltam Csehszlovákiában hadifogságban. Itthon pár hétig voltunk Székesfehérváron, utána jöhettek már haza. A katonaruhában ingyen utazhattam. Rengetegen voltak, akik hazafele jöttek. Cifra élet volt, csak sokat éheztünk. Amikor Brnón mentünk keresztül, a felső emeletekről záporoztak a kenyerek, amiket az asszonyok dobáltak nekünk. Akkor 2000-en jöttünk. Az egyik faluban egy paraszt kijött az utcára, és egy hatalmas lábasból temérdek mennyiségű lekváros gombócot nyújtott oda nekünk. A csehek is mindig adtak ételt. Az egyik laktanyánál egyszer szakadt az eső, mi előtte álltunk. Kijött a laktanyából egy cseh katona, tökéletesen beszélt magyarul, úgy ismételte nekünk, hogy „Kelltek nektek Horthy...!” Kértük, hogy eressen be a verandára, de nem engedett be. Amikor délután elállt az eső, behajtottak hatvan embert ebben a laktanyában egy szobányi börtöncellába. Ott aludtunk három éjjel. Akkora gőz volt, hogy az ablakba rakott gyertya, amikor éjfélkor ömlött a gőz kifelé, elaludt. Sok érdekes dolgon átestünk, de az volt a legérdekesebb, hogy a mindennapi ételosztás egy nemzetközi szabvány szerint ment a hadifoglyoknak. Nem voltak betegek, talán egy ember volt, aki tífuszt kapott, és meg is halt. Volt, amikor olasz foglyokat raktak mellénk. Közöttük is volt, aki éjjel a sátrában halt meg.

Hogy ért haza végül?

Keresztanyámnál voltam 2-3 hétig Nagymaroson, ott kaptam erőre. Utána felültem a vonatra – még mindig katonaruhában –, és amikor megjöttem Nagykőrösre, még mindig abban voltam. Anyámmal együtt onnan visszajöttünk Budapestre, én pedig felültem a vonatra, és mentem vissza Nagykőrösre. Akkor is voltak orosz katonák a vonaton, de nem szóltak hozzám. Hazajöttem, és másnap már beálltam Apám műhelyébe. Egyszer, pár hétre rá, rosszul lettem. Az orvos megállapította, hogy hastífuszos vagyok. Hatalmas szerencsém volt, hogy otthon ért, és nem útközben, akkor nem éltem volna túl.

A hadifogolytáborban egyáltalán nem volt orvos, aki kezelte volna a katonákat?

Dehogynem, volt. Orosz nők voltak mindig az orvosok. A főorvos asszony ezredes, a fiatal orvossegéd pedig főhadnagy volt.

Tudott esetleg levelet írni haza?

Még Pacovban mondta az egyik orosz katona, hogy jön haza Magyarországra. Nem tudom, hogy mit kért mindenkitől, de bejött a lágerba, és magyar pénzt kért. Akkor írtam egy

pár sort, és oda is adtam neki. Ahogy leszállt Budapesten a vonatról, odaadta egy lánynak a levelem. Ő pedig feladta a levelem postán, és így megkapták itthon.

Ez a levél megvan még esetleg?

Nincs már meg sajnos. Semmi nem maradt meg ebből az időből. Hoztam haza kis emlékeket, de ezek is elkallódtak.

Végül egyedül ért haza Kőrösre ebből a fogolytáborból?

Igen. Csak később kerültem Perneki Antallal egy átképző csoportba Izbégen.

TOLNAI GYULA: KINDLER FERENCCEL KÉSZÍTETT
INTERJÚM. 2018. 02. 14.:

Mesélne nekem a háború előtti életéről? A gyermekkoráról, iskoláról, egyebekről?

Én lényegében Komárom megyéből származom, egy kis faluban éltem, egy sváb faluban, német faluban. A falu neve Vértestolna. Szóval onnan kezdem röviden, hogy ott születtem természetesen 1927-ben, ott jártam még 6 elemibe, ami fontos az, hogy ezután még két évig otthon maradtam, és akkor már jártam leventeképzésre, és hát a kis gazdaságunkban segítettem dolgozni, szóval két évig. A leventeképzés nekünk 12 éves kortól kezdve 19-20 éves korig volt kötelező. Én a leventeképzést 2 évig csináltam Vértestolnán, hát a leventefoglalkozások azok akkor vasárnap voltak reggel 7-től 9-ig, mert utána már fél 10-kor misére kellett menni, ez kötelező volt, ott nem lehetett hiányozni, tehát misére kellett menni. A leventefoglalkozáson volt egy tanítóbácsink, ő volt ott a levente-főoktató, meg volt egy Szabó József nevezetű parasztember, aki vitéz volt, ugye az I. világháború után vitézzé avatták. Az volt a segédoktató. Vasárnap akkor volt a leventefoglalkozás, hát az sok mindentől állt, alaki kiképzésekből, aztán ilyen háborús játékokat játszottunk, de közben futball is volt, szóval volt minden, ami lehetséges volt. Na és én ezt két évig csináltam, mert utána Budapestre kerültem inasnak, pontosabban szabóinasnak. Ez volt 1941 októberétől hát a frontig, amíg oda nem került a front. Nem tudom, mennyire érdekes, de hát az inasélet az inasélet volt mindenféleképpen, iskolába jártam, ott már szakmunkásképző iskolába, az is volt akkor. És ami érdekes, hogy akkor még zsidók is jártak oda az iskolába. És ugye 1944-be a zsidók már eléggé rossz helyzetben voltak, az iskolába se járhattak, és volt egy zsidó gyerek ott, akivel már szinte senki nem állt szóba. Én annak ellenére, hogy sváb származású voltam, szóba álltam vele, és akkor nekem elpanaszolta, hogy hát a nővére vidéken lakik, és szemtanúktól tudja, hogy amikor összeszedték a zsidókat abban a városkában (azt nem tudnám megmondani, hogy ez melyik városban volt), a nővérétől elvették a 2 éves kislányát. Ez sajnos így ment abban az időben. A srác nővére is elkerült Németországba, de hogy a kislánnyal mi történt, azt senki se tudta. Hát én ezután nagyon megsajnáltam szegény fiút. Visszatérve az inaskodásom éveire, hát ugye abban az időben már voltak erősebb bombázások, naponta, majdnem mindennap 11 óra tájban indulás volt az óvóhelyre a bombázások megkezdése előtt, és akkor 1944. október 15-ig voltam én Budapesten, mert akkor volt ugye a Horthynak a bejelentése, hogy kilépünk a háborúból. Nagy zűrzavarok voltak.

Azt megkérdezhetem, hogy Budapesten belül merre volt szabóinas?

A Városház utca 4. szám alatt. És én ugye Budapesten is laktam ezen a környéken. De Budapestről mi gyakran kijártunk Csillaghegyre, mert ott volt az akkori szabómesteremnek a nyaralója vagy házikója. Ez elég szép kis házikó volt. A lánya is ott lakott. Nos a lányának a férje az a Volksbundnak volt Magyarországon a 3. embere. Mert ugye volt a Basch nevezetű, ugye az volt a főnök, aztán Goldschmidt nevezetű volt a helyettes, és ez a Hans Schilling nevezetű volt a 3. ember itt Magyarországon. Na szóval ezeknél voltam én inas abban az időben. Hát szombat délutánonként kimentünk Csillaghegyre, és 1944. július 2-án nagyon nagy bombázás volt Újpesten. Ezt mi Csillaghegyről a tetőről néztük, és onnan láttuk, hogy hogy bombázzák a várost. De szörnyű volt látni, iszonyú. Az ember csak azt látta, hogy egyszer csak egy hatalmas füst megy fölfelé, és egy idő után lehetett hallani a hangot, a bombázást. Hát ez egy szörnyű nap volt akkor, én a délután, azt hiszem, aznap a hídon át ki is mentem Újpestre, hát nem nagyon engedték oda ki a fiatalabbakat, mert akkor én még 17 éves voltam. De már a hídon át se engedtek az emberek, mert hát ott nagy volt Újpesten a zűrzavar. Na szóval kemény bombázások voltak, láttam jónéhányat. Aztán mivel levegte voltam, volt olyan is, hogy bombázás után jelentkezni kellett a levegteoktatónknál, aztán hát legtöbbször azt mondták, hogy mehetünk is haza, de volt olyan is, hogy lapátot kaptunk, és felszálltunk egy teherautóra, és kivettek bennünket például Csepelre, ahol lapátolni segítettünk a romoknál, ahol bombáztak. De túl komoly munka azért a részünkre nem jutott, nem engedtek minket oda közel a bombázások helyének közvetlen közelébe, ahol a felnőttek dolgoztak. De hogy ott ilyen jajgatás volt, azt hallottuk, meg ilyen dolgok. Hát ilyen volt abban az időben vagy 8-10-szer, mert a bombázások elég sűrűek voltak. Na és amikor a Horthy bejelentette, hogy kilép a háborúból, akkor a mesterem kiment Csillaghegyre a családjával, onnan pedig a veje, a volksbundos elszállította Süttőre őket. Hát mert tudod ők volksbundisták voltak, ott Süttőn volt egy ilyen gyülekezőhely, onnan elvitték őket Németországba. Hát odáig, Süttőig én is elkísértem őket, Süttőtől 13 km-re volt Vértestolna, és onnan én Süttőről gyalog mentem haza, de mivel édesapámnak volt egy lovaskocsija, azzal egy résztől már haza tudott hozni. Ezután én már otthon maradtam, ez volt 1944. december elején. Ekkor már nagyon lehetett hallani a távolból az ágyúlövéseket meg a bombázásokat Budapest irányából, azért Pesttől voltunk olyan 100 km-re körülbelül. De inkább 50-60 km-re voltunk. Szóval nagyon lehetett már hallani, és este pedig mentünk ki figyelni a felvillanásokat. Hát így telt lassan az idő, aztán eljött a december. Akkor már a front nagyon közel volt, az oroszok nagyon közel jöttek. Úgynevezett Tarján község volt tőlünk 17 km-re, azt már elfoglalták. Karácsony másnapján bejöttek az oroszok. Előtte volt lövöldözés, a házunk pajtarészét eltalálták, ott levitte a tetőt. Tarjánból lőttek ránk, ott voltak föllállítva az ágyúk. Karácsony másnapján bevonultak az oroszok. Rettentően meg voltunk ijedve, de lényegében nem történt semmi komolyabb dolog. A falu népének a fele a pincékben volt. Egy-két nap után lehetett hallani,

hogy a nőket felkeresték, és erőszakoskodtak velük. Különösebben azonban nem bántották az embereket. A negyedik vagy ötödik napon jött egy alakulat, és összeszedték a férfiakat, köztük a bátyámat is, körülbelül 30-40 embert szedtek össze, és elvitték a szomszéd faluba, Tarjánba. Hogy onnan hova vitték volna őket, azt nem tudom, de ott erős bombázás kezdődött, és erre fel az embertömeg szétszaladt. Így tudott megszökni a bátyám is. Hazajött, de aztán elbújt, és onnantól kezdve a bátyámmal a pajta szénájában bújtunk el, és ha bejöttek volna minket keresni, magunkra húztuk volna a szénát arra az időre. Szerencsére nem jöttek keresni, de több embert a faluban összeszedtek, elvittek, és volt, akiket egészen Oroszországig vittek. Volt, aki sose került haza, volt, aki hazajött, de bizonyos idő után meghalt, mert a szervezete nem bírta. Amikor a németek visszaszorították az oroszokat, azt hirdették (ki is kellett dobolni a kisbírónak), hogy el kell hagyni a falut, elszállítják a népet Németországba – valamiféle kivándorlás történt. A falu körülbelül 120 házból állt, ennek az 1/3-a kivándorolt Németországba. Jöttek a teherautók, felpakoltunk mindent, amit magunkkal tudtunk vinni, aztán bementünk Tatára, a tatai vasútállomásra. Ott vártunk 8-10 órát, amíg megjött ez a bizonyos vonat, ott be kellett szállnunk. Általában 2-3 család volt egy vagonban. 2-3 napig bent voltunk, amíg ki nem értünk egy akkor Planicz nevű cseh városba. Alig voltunk ott 1-2 napot, jött egy német katonatiszt, és a fiatalokat, a 17 évestől 19 évesig kiválogattak, és mindjárt másnap el is vittek minket katonának. Kaptunk kiképzést. Úgy vittek el minket, mintha munkaszolgálatra mennénk, de lapátot, ilyesmit sosem láttunk. Rajtam kívül volt még két fiú a faluból. Rögtön kaptunk fegyvert, elkezdődött a kiképzés január közepén, és március végéig tartott. Nem kíméltek minket. Március közepén Komotov állomásra indultunk. Alighogy megérkeztünk az állomásra, légitámadás érte az állomást, de riasztottak minket, és a vasút mögötti kiásott árkokban kerestünk fedezéket. Onnan néztük végig a szörnyű bombázást. Először néztük, ahogy az amerikai gépek megérkeznek az állomás fölé. Ezután parancsszavakra lefeküdtünk az árkokba, és csak hatalmas robbanásokat hallottunk. A bombázás után a törmelékeket nekünk kellett eltakarítani. Másnap reggel indultunk tovább Éger felé. Itt is barakkokban voltunk elszállásolva. Itt körülbelül két hétig tartózkodtunk, kerékpárokat kaptunk, és néhány próbatúrát tettünk velük teljes felszereléssel. Égert a csehek a háború után Kebnek (Cheb) nevezték. Néhány nap múlva két napra való élelmet kaptunk, Reibergeren keresztül vonultunk, de onnan még körülbelül 20 kilométert mentünk, hol gyalog, hol kerékpáron. Megérkeztünk Drezdától körülbelül 20 kilométerre délre egy tanyaszerű faluba, ahol letáboroztunk, és kiépítettünk egy védelmi állást. Viszont nem lövészárkokat ástunk, csak lövészgödöröket. Általában egy gödörbe 2-3 személy foglalt helyet. Ekkor még nem volt ez a térség tűzvonásban, az oroszok még Drezda előtt voltak. Az egyik nap engem és másik három embert kijelölt a parancsnokunk, hogy egy lovaskocsit kísérvünk el onnan 10 kilométerre löszert felvenni. Akkor is már volt nálunk fegyver, de töltényünk csak 20 darab volt. Mivel ez cseh területen volt, ott már partizánok működtek, ezért kellett nekünk

kísérni a lovaskocsit. Nem is egyszer hallottuk, hogy a környéken már dolgoznak a cseh partizánok. Elkísértük, ott felvettük a lőszeret, ez egy fél napig tartott, mert olyan sokan voltak, akik lőszerért jöttek. Visszakísértük, és szerencsére nem volt semmi baj az úton, pedig hallottuk, hogy itt is, ott is támadtak a cseh partizánok. Velünk is történt ilyen, amikor nagyon rákésztünk, hogy harc lesz. Ekkor a legnagyobb fegyverünk a golyószóró volt. Gépfegyverünk, ágyúnk már rég nem volt. Gyenge volt már akkor Németország, Hitler már nem élt. Ilyenkor már tudtuk, hogy legjobb innen meglépni, mint harcolni. Viszont nem lehetett, mert voltak köztünk meglelt német katonák, akik vigyáztak ránk, nem lehetett az csinálni, amit mi akartunk. Mi csak egyszerű katonák voltunk, ha akartuk, ha nem. A lövészgödörök egymástól 50 méterre voltak, egy gödörben 3 ember volt. Egyikőnknél golyószóró, ezen kívül két francia puska, egy páncélöklő, 30 darab lőszer és kézigránátok voltak odakészítve. A falu, ahol mi voltunk, onnan 100 méterre kezdődött egy völgy. Mi a faluval szemben, a völgy túloldalán helyezkedtünk el. A lövészárkokat megástuk, és akkor bejelentették, hogy az oroszok már nagyon közel járnak. El kellett foglalnia mindenkinek a helyét teljes felszereléssel. Először a páncélosok jöttek, majd előtűntek az orosz katonák is. Tőlünk egy gépfegyver elkezdte lőni az ellenséget, de ágyú nálunk nem volt. Ezt az oroszok vizsnozták. Állva jöttek felénk az oroszok, közben tüzeltek ránk. Mi a barátommal is megengedtünk egy-egy lövést, erre egyszer csak megszólalt: Nézd, hogy szaladnak az erdő felé! Ekkor már mindenki kimenekült a lövészgödörből, és az erdő felé menekült. Mi is menekültünk velük, és elindultunk visszafelé. Néhány órát mentünk, mire elértünk egy falut, itt német katonák fogadtak bennünket. Elkísértek minket egy iskolához, ahol már igen sok katona volt. Itt találkoztam az unokatestvéremmel. Másnap reggel egy katonatiszt felsorakoztatott minket. Voltunk vagy 250-300-an. Innen gyalogoltunk 5-6 kilométert. Egy erdőn keresztül vezető országút mentén gyalogoltunk, amikor a parancsnokunk közölte velünk, hogy itt meg fogjuk állítani az oroszok előrenyomulását. Mint intézőtisztt egyedül volt, nem volt vele senki más. Itt beszéltem utoljára az unokaöcsémrel, mert egy társam azt mondta, hogy innen meg kell lépnünk. Néhány kilométer múlva megint be kellett csatlakoznunk egy csapathoz, mert mindig előkerült egy tiszt, aki rendezni igyekezett a szétszórtan visszavonult katonákat. Zűrzavar volt. A tiszték itt-ott rendezni próbálták a sorokat, de már sok értelmese nem volt, mindenki a végét várta. Időnként megjelentek az amerikai vadászgépek, és géppuskából lőttek, de teljesen felesleges volt, ekkorra már mindenki megadta magát. Mindenki feleslegesnek tartotta a további küzdelmet. Siettek, lehetőleg teherautóra kapaszkodva, a cél az volt, hogy amerikai vagy angol megszállási zónába kerüljünk. Mögöttünk jöttek az oroszok. A teherautókkal úgy jártunk, hogy bizonyos időközönként a sofőr bejelentette: elfogyott a benzin. Gyalog folytattuk tovább. Azt is mondhatnám, hogy mi az oroszok elől szaladtunk. Volt, hogy napokig nem tudtunk élelemhez jutni, aztán jött a felmentés. Az egyik faluban állt egy teherautó, amire rúd szalámik voltak felakasztva. Előtte állt egy német katona, és

osztogatták a szalámit. Végre eljött a béke első napja, és mi szerencsére akkorra már angol megszállási zónában voltunk. Különösebben nem érzékeltek, hogy fogságban lennénk, egy szétvert gyártelep melletti réten telepedtünk le, az angol katonák pedig a valamennyire épen maradt épületekben és sátrakban laktak. Mi ott a réten körülbelül 20-30-an lehettünk, közben megismerkedtem néhány magyar katonával, akik már civil ruhában voltak. Sikerült szereznem nekem is civil ruhát, így én is át tudtam öltözni. Becsatlakoztam a magyarok csoportjába, ami körülbelül 20 főből állt. Ők kapcsolatban voltak az angolokkal, hogy átadnak bennünket az orosz hadseregnek, akik szerintük minket biztos hazaengednek Magyarországra. Egyik nap előállt egy angol teherautó, ami átvitt bennünket az oroszokhoz Karlsbadba. Volt velünk egy pécsi ügyvéd, aki tudott angolul, így ő lett a tolmácsunk. Az angol tiszt állította, hogy az orosz tiszt megígérte: olyan vonatra tesznek fel, ami a magyar foglyokat Magyarországra viszi. Két orosz katona kikísért minket az állomásra, ahol bevagondoztak. A vonat elindult, de Brnóban hosszabb időre megállt. Leszálltunk, mert szomjasok voltunk, és vizet kerestünk. Magyarul beszélgettünk, amire felfigyelt három zsidó nő, és meg is szólítottak bennünket. Az kérdezték, honnan kerülünk ide, és hová megyünk. Elmondtuk, hogy hazavisznek minket Magyarországra. Ők erre azt mondták, inkább menjünk az ő vonatukkal, mert ott a koncentrációs táborokból kiszabadított nők utaznak, és az a vonat biztos, hogy Magyarországra megy. Amelyikben mi utaztunk, Oroszországba ment. Igazuk volt: hárman elmentünk a nőkkel, a többiek maradtak az orosz vonaton, s róluk azóta sem tudunk semmit. Amíg a vonat csehszlovák területen ment, nem mozdultunk ki, lefeküdtünk a vagonok aljába. A csehek az állomásokon benéztek a vonatba, vagy fel is mentek rá körbenézni, és ha férfit találtak, egyből leszállították. Másfél napi utazás és koplalás után megérkeztünk Budapestre. Első utam a Városház utcába vezetett, ahol jól ismertem a házmester házaspárt. Vendégül láttak, és elmesélték a budapesti történéseket. A házmesterék például félték, mert nyilasok voltak. Budapestről Kelenföldre mentem, ahol vonatra szálltam. Késő délután érkeztem meg Bánhidára a rokonaimhoz. Másnap Vértestolnára mentem a plébános úrhoz, aki útmutatást adott, hogy hova menjek, mert a szüleim nem voltak otthon. Így kerültem távolabbi rokonokhoz, ahol szívesen fogadtak. A férj akkor még nem került haza a hadifogságból, így segítségére lehettem a feleségnek a munkában. Június végétől október 6-áig ott voltam. A házunkat csak érkezésem után valamivel később mertem megnézni. Nagyon rossz állapotban volt, a szobákat kiürítették, az istálló üres volt. A szüleimről semmit sem tudtam, ők még nem érkeztek akkor haza Németországból.

Ahogy vége lett a háborúnak, és Ön hazaért, utána nem keresték, nem lett valami következménye annak, hogy sváb származású?

Nem sokkal később telepések érkeztek, először 15-20 család a Jászságból, és többek között a mi családi házunkat is elfoglalták. Ez azért lehetett, mert összeállt egy bizottság, akiknek

ki kellett jelölni, hogy kinek kell elhagynia a lakását úgy, hogy csak a személyes holmit vihetett el. Az egyéb ingóságot ott kellett hagyni. Hogy onnan hova mennek a kitelepítettek lakni, azzal senki sem törődött. Néhány kiválasztott gazda és a telepesek vették át a hatalmat a falu felett. Tatabányáról fegyveres munkásokat küldtek a rend fenntartásához. Lassan lecsendesedett a falu. A gazdaság megsínylette a hozzá nem értő gazdák tevékenységét. Egy-két év múlva több telepes család is visszament eredeti lakhelyére. A rend kezdett lassan helyreállni, de ahogy lecsendesedett a falu, jöttek a felvidékiek. Ők szintén szenvedő alanyai voltak a rendszernek. Ismét kezdődött a kilakoltatás, évek múlva kezdett rendbe jönni csak a falu, és ma már ismét a régi. A családot, akiknél laktam, szerencsére nem bántották, és a szüleim is hazatértek Németországból augusztusban. Édesapámat internálták Komáromba. Hazatért a sógorom is, akiről azt hittük, meghalt, és szintén internálták. Édesanyám Vértesszőlősön a nővérénél húzódott meg. Édesanyám elintézte, hogy Vértesszőlősön egy szabómesternél befejezzem az elkezdett szakmámat, a szabóságot. Így mentem október elején oda inasnak. Egy év múlva, 1946 augusztusában letettem a segédvizsgát, ez idő alatt a nagynénémnél laktam. Közben még 1945 őszén szüleim is kaptak egy lakást Vértestolnán. A mi házunkat más családnak ítélték oda, édesanyám hiába kérelmezte, hogy cseréljenek lakást, a falu vezetése nem engedélyezte. Ezután Tatabányán dolgoztam napi szabóként, majd három hónap múlva rendes segédmunkásként dolgoztam, már jobb órabérben. Itt 1947 májusától 1949 júniusáig dolgoztam.